

ΣΑΚΗΣ ΣΕΡΕΦΑΣ

ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μια καμήλα στην Καμάρα. Σοβαρά;

Εικονογράφηση:
Πέτρος Χριστούλιας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

* Δεν απεικονίζονται στον χάρτη και έχουν τοποθετηθεί συμβατικά ως προς την κατεύθυνση που βρίσκονται πραγματικά.

ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΚΕΡΑΜΙΔΙΑ ΤΗΣ ΦΩΤΙΑΣ

1. Ο ναός της Αγίας Σοφίας
2. Ο ναός της Παναγίας Αχειροποιήτου
3. Το μέγαρο Στάν (Stein)
4. Η πλατεία Μουσικουντή 7
5. Αρχαιολογικό Μουσείο Αρχαίας Ρωμαϊκής Αγοράς

ΕΝΑ ΚΟΥΤΑΛΙ ΣΤΟΝ ΒΥΘΟ

6. Η πρώτη προβλήτα του λιμανιού
7. Ο Λευκός Πύργος

ΕΝΑ ΣΗΜΑΔΙ ΣΤΗΝ ΚΟΛΟΝΑ

8. Η πηλαξ της Αρετσούς στην Καθαμαριά*
9. Ο συνοικισμός της Ευαγγελίστριας*

ΜΙΑ ΚΑΜΗΛΑ ΣΤΗΝ ΚΑΜΑΡΑ

10. Η συναγωγή "Μοναστηριωτών" στην οδό Συγγρού 35
11. Ο παλιός Σιδηροδρομικός Σταθμός της Θεσσαλονίκης
12. Η οδός Σταύρου Βουτυρά
13. Η πλατεία Ελευθερίας
14. Το νέο Εβραϊκό νεκροταφείο, Καραοδή & Δημητρίου 29 στη Σταυρούπολη*
15. Το Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης, στην οδό Αγίου Μηνά 11
16. Η Καμάρα

1

ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΚΕΡΑΜΙΔΙΑ ΤΗΣ ΦΩΤΙΑΣ

18 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1917, πηλανήτης Γη, πόλη Θεσσαλονίκη. Όπως σε όλο τον πηλανήτη, έτσι κι εδώ οι άνθρωποι συνηθίζουν να πεινάνε και να τρώνε το μεσημέρι. Το 1917 δεν υπήρχαν ντελίβερι και φαστφουντάδικα, οπότε οι γήινοι έπρεπε να μαγειρέψουν οι ίδιοι το φαγητό τους. Α, επίσης στις περισσότερες περιοχές του κόσμου δεν υπήρχε ούτε ηλεκτρικό ρεύμα. Ούτε κινητό τηλέφωνο. Ούτε σταθερό τηλέφωνο. Δηλαδή, καθόλου τηλέφωνο. Παρακάτω θα καταλάβεις τι μπορεί να σημαίνουν όλα αυτά.

- Τι ήες να μαγειρέψουμε;
- Πεθύμωσα τηγαντές μελιτζάνες.

(Δνο γιαγιάδες συζητάνε.)

Να ανάψω τη φωτιά σημαίνει να βάλω λίγα άχυρα για προσάναμμα, να βάλω και λίγα λεπτά ξυλαράκια αποπάνω κι αποπάνω μερικά πιο χοντρά, να βάλω φωτιά στα άχυρα και σε λίγο να έχω μια μεγάλη φωτιά για να μαγειρέψω το φαγητό μου. Ούτε ηλεκτρικές κουζίνες ούτε φούρνοι μικροκυμάτων.

Πράγματι, έτσι έγινε. Ανάψανε τη φωτιά στο κουζινάκι τους και βάλανε αποπάνω ένα τηγάνι με μπόηλο λάδι κι αρχίσαν να τηγανίζουν τις μελιτζάνες.

Μισό λεπτό όμως, τι είναι αυτό που σου ανακατεύει τα μαλλιά; Το νιώθεις; Ναι, καλιά κατάλαβες, αέρας είναι, φυσάει αέρας στην πόλη και στην αυλίτσα μας, κι ο αέρας έχει την κακιά συνήθεια να τρυπώνει ανάμεσα στα αναμμένα άχυρα και στα αναμμένα ξύλα, να τα σηκώνει ψηλά και να τα ταξιδεύει μακριά,

πάνω στις στέγες των σπιτιών, πάνω στους ξύλινους φράχτες των σπιτιών, πάνω στα ξύλινα και τα αχυρένια ντουβάρια των σπιτιών, και να τα κάνει ν' αρπάζουνε φωτιά και να λαμπαδιάζουν από τη μια στιγμή στην άλλη. Ε, αυτό έγινε κι εδώ. Σπίθες φωτιάς ξέφυγαν από την κουζίνα όσο τηγανίζονταν οι μελιτζάνες, λαμπαδίασε στα γρήγορα το σπίτι κι ύστερα ακολούθησαν όλα τα πηλαϊνά. Κι αφού δεν υπήρχαν τηλέφωνα, πώς να ειδοποιήσεις γρήγορα την πυροσβεστική υπηρεσία;

Στην αρχή, οι κάτοικοι στο κέντρο της πόλης δεν ανησύχησαν όταν είδαν τον καπνό να ανεβαίνει ψηλά καθώς κατάκαιγε τα σπίτια σε αυτή τη μεριά της πόλης, στα δυτικά από το **Διοικητήριο**, στις παρυφές της Άνω Πόλης. Ήταν συνηθισμένοι, γιατί οι πυρκαγιές ήταν συχνές. Οπότε συνέχιζαν τη ζωή τους κανονικά, τουλάχιστον μέχρι το απόγευμα.

Κλείσε για λίγο τα μάτια σου. Την ακούς; Ακούς τη μουσική μπάντα που παίζει στην πλατεία Ελευθερίας, εκεί, κοντά στο λιμάνι; Είναι μία από τις υπαίθριες συναυλίες που έδιναν οι μουσικοί των ξένων στρατευμάτων, κυρίως Γάλλοι, Άγγλοι και Ιτα-

λοί, αφού τότε στη Θεσσαλονίκη, κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, είχαν εγκατασταθεί πάνω από εκατό χιλιάδες ξένοι στρατιώτες. Η μπάντα παίζει, ο κόσμος τρώει ανέμελος το παγωτό του στα τραπεζάκια των ζαχαροπλασθειών που υπάρχουν γύρω από την πλατεία, μια γάτα γλείφει λίγο παγωτό σοκολάτα που έσταξε στο πεζοδρόμιο, ενώ η φωτιά κατεβαίνει απειλητικά προς την Εγνατία.

Έβα τώρα να ανηφορήσουμε στην **Άνω Πόλη**. Τι βλέπεις; Έναν Πανικό με Πι κεφαλαίο βλέπεις. Κόσμος και κοσμάκης τρέχει πανικόβλητος στα στενά δρομάκια της. Κι ο καθένας κουβαλάει ό,τι μπορεί να σώσει από το σπίτι του που σε λίγο θα καεί. Άλλος ένα στρώμα στην πλάτη, άλλος ένα κρεβάτι, ένα τσουβάλη με τηγάνια και ρούχα, ενώ άλλοι έχουν φορτώσει σε ένα γαϊδουράκι την ντουλίπα τους ή τη ραπτομηχανή τους. Δες μια κοπέ-

λα! Κουβαλάει ένα κλουβί με ένα καναρίνι, το καναρίνι έχει βουβαθεί από τον τρόμο του, κι όλοι τρέχουν να κατέβουν στην Εγνατία, να πάνε εκεί που είναι σήμερα χτισμένα τα Πανεπιστήμια ή κάτω στην παραλία για να γλιτώσουν.

Όμως η **Εγνατία** δε θα αντέξει. Ο καυτός άνεμος που φυσάει από την κατεύθυνση της πυρκαγιάς μεταφέρει φλογισμένες σπίθες κι έτσι η φωτιά περνάει γρήγορα τον φαρδύ δρόμο και ξεχύνεται προς το κέντρο της πόλης. Κρότοι από τζαμια που σπάζουν εξαιτίας της ζέστης, στέγες που καταρρέουν με πάταγο, κραυγές από μανάδες που τρέχουν με τα μωρά τους αγκαλιά, μιναρέδες από τζαμιά που φλέγονται σαν αναμμένα κεριά, η εκκλησία του **Αγίου Δημητρίου** σωριάζεται σε ερείπια, εβραϊκές συναγωγές λιμπαδιάζουν καθώς τις καταπίνουν οι φλόγες, ένα κοριτσάκι κρατάει τη μάνα του από τη φούστα για να μην τη χάσει, πυροσβέ-

στες που τρέχουν αποδώ κι αποκεί προσπαθώντας να σβήσουν τη φωτιά με κάτι παμπάλαιες ξύλινες πυροσβεστικές αντλίες που μοιάζουν με νεροπίστολα, κρότοι από ανατινάξεις κτιρίων με δυναμίτη ώστε να μην μπορέσει η φωτιά να πάει παρακάτω, σωλήνες φωταερίου που σκάνε και τινάζουν από μέσα τους φλόγες μέχρι τον ουρανό, μια γιαγιά τρέχει ξυπόλητη γιατί μες στον πανικό τής βγήκαν τα παπούτσια στον δρόμο, υπόγειες αποθήκες με βαρέλια γεμάτα πετρέλαιο και οινόπνευμα που σκάνε με απίστευτο κρότο κάνοντας τη γη να τραντάζεται· να τι έζησαν οι δύστυχοι κάτοικοι της πόλης εκείνη τη φριχτή μέρα!

Μέχρι το βράδυ, η φωτιά έχει φτάσει πια στα κτίρια της παραλίας. Κατά μήκος της αποβάθρας, από το λιμάνι μέχρι σχεδόν τον **Λευκό Πύργο**, ο ξεσπιτωμένος κοσμάκης κάθεται πάνω στα στρώματα που έχει κουβαλήσει μέχρι εδώ και κοιτάζει ανήμπορος τις φλόγες. Δες γύρω σου: Αριστοκρατικά ξενοδοχεία και εστιατόρια, αρχοντικά σπίτια, πολυτελείς καφετέριες που μέχρι λίγες ώρες πριν ήταν γεμάτες από κόσμο που απολαμβάνει τη λεμονάδα ή το γλυκό του, λαμπαδιάζουν το ένα μετά το άλλο και, μέσα σε λίγη ώρα, δεν απομένει από αυτά παρά μόνο μια μαύρη μάζα από καμένα ντουβάρια και έπιπλα. Να κι ένα πάνο παρατημένο στην άκρη της αποβάθρας, πρόλαβαν και το έσωσαν! Ένας ξένος φαντάρος χτυπάει τα πλήκτρα του καθώς περνά από δίπλα, μα ο κρότος από τις στέγες που καταρρέουν δεν αφήνει να ακουστεί ούτε μια νότα.

Να ένα αμάξι καμένο στη μέση του δρόμου, ο μεταηλεκτρικός σκελετός του έχει στραβώσει από τη φωτιά και το κάνει να μοιάζει με θεόρατο βάτραχο. Να οι πυροσβέστες, ξένοι φαντάροι είναι, που παίρνουν νερό από τη θάλασσα με πλαστικένιους σωλήνες και το ρίχνουν πάνω στα φλεγόμενα κτίρια, μα τι να σου κά-

ΜΙΣΗ ΜΕΡΙΔΑ ΓΝΩΣΕΙΣ

- Η πυρκαγιά άναψε στις τρεις το μεσημέρι της 18ης Αυγούστου 1917 και έσβησε από μόνη της το βράδυ της επόμενης μέρας, όταν άηλιαξε η φορά του ανέμου και η φωτιά κατέβηξε στην παραλία, λίγο πριν τον Λευκό Πύργο.
- Η περιοχή που κάνκε ονομάστηκε Πυρίκαυστος ζώνη και είναι η περιοχή που περικλείεται από τις οδούς Αγ. Δημητρίου-Λέοντος Σοφού (η οποία τότε συνέχιζε ψηλά μέχρι την οδό Αγ. Δημητρίου)-παραλιακή λεωφόρος Νίκης-Εθνικής Αμύνης. Κάνκε περίπου το ένα τρίτο της πόλης.
- Κάνκαν 9.500 σπίτια και 4.000 μαγαζιά.
- Έμειναν άστεγοι περίπου 80.000 κάτοικοι. Ο πληθυσμός της πόλης ήταν τότε περίπου 300.000.
- Οι πυροπαθείς στεγάστηκαν σε αντίσκηνα και ξύλινους οικίσκους που στήθηκαν σε συνοικίες και ανοιχτούς χώρους γύρω από την πόλη.
- Ευτυχώς δεν υπήρξαν νεκροί από την πυρκαγιά.
- Το κράτος όρισε επιτροπή από Έλληνες και ξένους μηχανικούς και αρχιτέκτονες για τον επανασχεδιασμό της καμένης πόλης. Το σχέδιο δεν εφαρμόστηκε στο σύνολό του, όμως σε αυτό βασίζεται ο σημερινός σχεδιασμός και η ρυμοτομία της Θεσσαλονίκης. Ο άξονας της πλατείας Αριστοτέλους, από την παραλία μέχρι τον ναό του Αγ. Δημητρίου, αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα.
- Οι πέτρες, τα τούβλα και τα κεραμίδια των τόξων του τωρινού πρόπυλου του ναού της Αγ. Σοφίας διατέθηκαν με προσοχή μέσα από τα ερείπια των καμένων σπιτιών της περιοχής και σμιλεύτηκαν από τον αρχιτέκτονα Ιωάννη Σιάγα, ο οποίος σχεδίασε και κατασκεύασε αυτό

το πρόπυλο το 1919, δηλαδή δύο χρόνια μετά τη Μεγάλη Φωτιά, σε αντικατάσταση του προηγούμενου που ήταν της οθωμανικής περιόδου.

- Εάν άνοιγες την εφημερίδα *Μακεδονία* στις 29.10.1917, θα διάβαζες το παρακάτω δημοσίευμα:

ΕΧΑΣΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΤΗΣ

Ἡ Ντόννα Ἰσραήλ Ἀβραάμ (Ὀδὸς Σπάρτης 45) ἔχασε τὸ παιδί της Ἰουσέφ τὴν νύκτα τῆς πυρκαϊᾶς. Παρακαλοῦνται οἱ δυνάμενοι νὰ δώσουν πληροφορίας ποῦ εὑρίσκεται τὸ παιδί νὰ εἰδοποιήσουν τὴν Διευθύνσιν Θυμάτων Πυρκαϊᾶς. Τὸ παιδί εἶνε 7 ἐτῶν καὶ ἔχει καστανὰ μαλλιά. Ὅποιος θέλῃ ἐπαναφέρει τὸ παιδί εἰς τὴν μητέρα θὰ λάβῃ ἀμοιβήν. (Ἐκ τοῦ Γραφείου Διευθύνσεως Θυμάτων Πυρκαϊᾶς.) (3)

ΠΟΥ ΑΛΛΟΥ ΝΑ ΠΑΣ;

1. Πλατεία Ελευθερίας

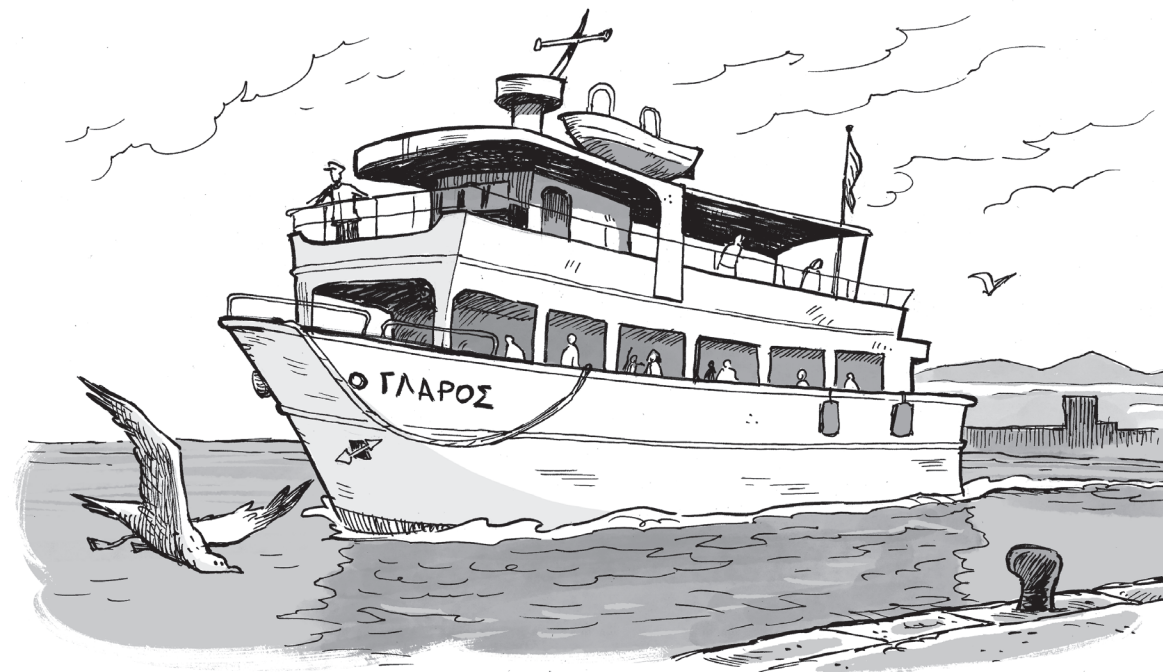
Να δεις το μέγαρο Στάιν. Χτίστηκε το 1913 ως πολυκατάστημα της ομώνυμης αυστριακής εταιρείας. Στη στέγη του δεσπόζει μια υδρόγειος σφαίρα, κατασκευασμένη από μέταλλο και πράσινο γυαλί. Είναι το μόνο κτίριο της πηλατείας που σώθηκε από τη Μεγάλη Πυρκαγιά του 1917.

2. Πλατεία Μουσχουντή 7

Εκεί βρισκόταν το σπίτι από το οποίο ξεκίνησε η φωτιά.

3. Μουσείο της Ρωμαϊκής Αγοράς

Σε μια προθήκη του εκτίθεται το απανθρακωμένο νοικοκυριό (πιάτα, κουτάλια, ποτήρια, κοσμήματα κ.ά.) μιας εβραϊκής οικογένειας που κατοικούσε εκεί όπου χτίστηκε το μουσείο πριν καεί το σπίτι της το 1917.

2

ΕΝΑ ΚΟΥΤΑΛΙ ΣΤΟΝ ΒΥΘΟ

– ΚΑΛΑ, ΜΠΑΜΠΑ, πήρες και μπρατσάκια;

– Πήρα.

– Για ποιον τα πήρες;

– Για σένα.

– Μπαμπά, για κοίτα με λίγο.

– Σε κοιτάω.

– Μοιάζω να είμαι για μπρατσάκια;

– Γιατί, Αλεξία μου, πώς μοιάζουν αυτοί που είναι για μπρατσάκια;

– Μοιάζουν μισό μέτρο κοντύτεροι και οχτώ χρόνια νεότεροι από εμένα, μπαμπά.

Τα σώματα που φοράνε τις παραπάνω φωνές βρίσκονται πάνω στο караβάκι ΓΛΑΡΟΣ. Το караβάκι έχει μόλις αποπλεύ-